

NORGES HØYESTERETT

D O M

avsagt 13. desember 2023 av Høyesterett i avdeling med

dommer Wilhelm Matheson
dommer Henrik Bull
dommer Kine Steinsvik
dommer Knut Erik Sæther
dommer Thom Arne Hellerslia

HR-2023-2361-A, (sak nr. 23-071559SIV-HRET)
Anke over Gulating lagmannsretts dom 24. februar 2023

A (advokat John Christian Elden)

mot

B
C
D

(advokat Bjarte Aarlie – til prøve)

S T E M M E G I V N I N G

(1) Dommer **Bull:**

Sakens spørsmål og bakgrunn

- (2) Saken gjelder utmåling av oppreisningserstatning til etterlatte etter forsettlig drap. Den reiser særlig spørsmål om normalerstatningen bør oppjusteres og knyttes til folketrygdens grunnbeløp.
- (3) A ble i Haugaland og Sunnhordland tingretts dom 22. juni 2022 domfelt for overtredelse av straffeloven § 275 – forsettlig drap – og straffeloven § 282 – mishandling i nære relasjoner.
- (4) Mishandlingen i nære relasjoner gjelder en annen person enn drapsofferet og har ikke betydning for saken slik den står for Høyesterett. Denne delen av saken blir derfor ikke nærmere omtalt.
- (5) Drapshandlingen er beskrevet slik i tiltalebeslutningen:
- «Torsdag 22. april 2021 ca kl. 19:55 i ---vegen på Varaldsøy i Kvinnherad, slo han E gjentatte ganger i hodet med en trestokk. Slagene medførte utbredte knusningsskader i hodet og hjernen, og hun døde etter kort tid av skadene.»
- (6) Straffen ble i tingretten satt til fengsel i 15 år og 6 måneder. Det ble lagt til grunn at drapet tilsa fengsel i 15 år.
- (7) Tingretten dømte videre A til å betale 225 000 kroner i oppreisningserstatning til hver av drapsofferets etterlatte – hennes sønn, mor og far. De etterlattes bistandsadvokat hadde fremsatt et krav om oppreisningserstatning fastsatt etter rettens skjønn og argumentert for at beløpet måtte være høyere enn det tingretten kom til. Han begrunnet dette med at Høyesterett kort tid før hadde oppjustert den normerte oppreisningserstatningen for voldtekt til samleie. Også normert oppreisningserstatning for etterlatte etter forsettlig drap burde derfor etter hans mening forhøyes.
- (8) A anket straffedommen til Gulating lagmannsrett og krevde samtidig ny behandling av erstatningskravene. Gulating lagmannsrett besluttet 29. august 2022 å behandle så vel straffeanken som begjæringen om ny behandling av de sivile krav. I rettens oversendelsesbrev til de etterlattes bistandsadvokat ble det satt en frist for å kreve ny behandling av de sivile krav.
- (9) Den 19. september 2022, etter at denne fristen hadde gått ut, sendte bistandsadvokaten et brev til lagmannsretten med overskriften «Bevistilbud og erstatningskrav». Her ble det under en ny overskrift «Erstatningskrav» gitt uttrykk for at det «fremmes krav om oppreisning» og om erstatning for økonomisk skade, og at det ville bli nedlagt påstand om at oppreisningserstatning skulle tilkjennes «med et beløp fastsatt etter rettens skjønn». Det ble ikke nevnt noe beløp eller argumentert for hvordan oppreisningserstatningen skulle fastsettes.

- (10) På ankeforhandlingens siste dag prosederte bistandsadvokaten de etterlattes krav om oppreisningserstatning og tok da opp spørsmålet om oppjustering av normalerstatningen etter forsettlig drap i lys av nyere høyesterettspraksis.
- (11) Også lagmannsretten fant A skyldig etter tiltalen og sa seg enig i tingrettens straffutmåling. De etterlatte ble tilkjent 280 000 kroner hver i oppreisningserstatning. Lagmannsretten viste til at Høyesterett nylig hadde oppjustert normert oppreisningserstatning etter voldtekt til samleie på grunn av fallet i kroneverdi siden siste normering og knyttet nytt nivå til folketrygdens grunnbeløp, vanligvis omtalt som G. Dette tilsa etter lagmannsrettens syn en tilsvarende oppjustering av normert oppreisningserstatning til etterlatte etter forsettlig drap til et beløp tilsvarende 2,5 G på tidspunktet for lagmannsrettens dom.
- (12) A anket over straffedommen og fremmet også sivil anke over lagmannsrettens dom til Høyesterett så langt den gjaldt fastsettelse av oppreisningserstatning både til de etterlatte etter drapet og til offeret for mishandling i nære relasjoner. Høyesteretts ankeutvalg besluttet 7. juli 2023 å fremme den sivile anken til behandling med hensyn til fastsettelse av oppreisningserstatning etter drapet. For øvrig ble anken nektet fremmet. Også anken over straffedommen ble nektet fremmet.
- (13) De etterlatte har ikke inngitt motanke.

Partenes syn på saken

- (14) Den ankende part – A – har i korte trekk gjort gjeldende:
- (15) Det bestrides ikke at også normert oppreisningserstatning til etterlatte etter forsettlig drap bør knyttes til folketrygdens grunnbeløp. Høyesterett fastsatte i Rt-2010-1203 denne erstatningen til 200 000 kroner, og det tilsvarte den gang omtrent 2,5 G. Det skulle i så fall tilsi at oppreisningserstatningen heretter skal tilsvare 2,5 G på domstidspunktet. Rett utgangspunkt bør imidlertid ikke være 2010, men 2018, som var siste gang Høyesterett bekreftet denne normalerstatningen, jf. HR-2018-1014-A. På domstidspunktet i 2018 tilsvarte 200 000 kroner omtrent 2 G. Følgelig bør oppreisningserstatning ved fortsettlig drap for fremtiden normeres til 2 G.
- (16) Det er ikke grunn til at etterlatte etter et drap skal få høyere oppreisningserstatning enn ofre for voldtekt til samleie, der normert oppreisningserstatning nå er normert til 2 G. Også av den grunn bør normert oppreisningserstatning ved forsettlig drap settes til 2 G. På tidspunktet for lagmannsrettens dom tilsvarte 2 G omtrent 223 000 kroner.
- (17) I denne saken kan det uansett ikke tilkjennes et høyere beløp enn det tingretten gjorde, 225 000 kroner til hver av de etterlatte. Det skyldes at de etterlatte ikke innga en egen begjæring om ny behandling av de sivile krav til lagmannsretten.
- (18) Under enhver omstendighet kan Høyesterett ikke tilkjenne mer enn det lagmannsretten tilkjente, 280 000 kroner til hver, ettersom de etterlatte ikke har inngitt egen anke over lagmannsrettens fastsettelse av oppreisningserstatningen.
- (19) A har nedlagt slik påstand:

«I lagmannsrettens dom gjøres den endring at fastsatt oppreisningsbeløp til de pårørende fastsettes etter Høyesteretts skjønn begrenset oppad til 225 000 kroner til hver.»

- (20) Ankemotpartene – *B, C og D* – har i korte trekk anført:
- (21) Tiden er nå kommet for å øke normert oppreisningserstatning til de etterlatte etter forsettlig drap og til å knytte beløpet til folketrygdens grunnbeløp, slik det er gjort ved voldtekt til samleie og grovt uaktsomt drap.
- (22) Det riktige sammenligningsgrunnlaget må være forrige gang Høyesterett uttrykkelig vurderte størrelsen på denne erstatningen, nemlig i 2010, da den ble fastsatt til 200 000 kroner. Det tilsvarte den gang 2,5 G. Ettersom normalstraffenivået for forsettlig drap har økt siden 2010 fra fengsel i rundt 10 år til fengsel i minst 12 år, bør imidlertid oppreisningserstatningen økes ut over det fallet i kroneverdien skulle tilsi. Økningen i normalstraffenivået tilsier at normert oppreisningserstatning heretter bør fastsettes til et sted mellom 2,75 G og 3 G.
- (23) Høyesterett kan idømme oppreisningserstatning basert på grunnbeløpets størrelse på tidspunktet for Høyesteretts dom. Tingrettens beløp binder ikke, slik også lagmannsretten kom til. Når påstanden for lagmannsretten er som for tingretten, er det ikke nødvendig med særskilt anke fra de fornærmede. Fristen som lagmannsretten satte for begjæring om ny behandling av de sivile krav, er ikke preklusiv. Det fremgikk av brevet 19. september 2022 at størrelsen på oppreisningserstatning ville bli et tema også fra ankemotpartenes side, slik det var i tingretten – påstanden inntatt i brevet er formulert som «fastsatt etter rettens skjønn». Argumentasjonen under prosedyren for lagmannsretten tilsvarte argumentasjonen for tingretten. Det avgjørende må være at hensynet til kontradiksjon dermed var ivaretatt.
- (24) Selv om det ikke er inngitt egen anke over de sivile krav til Høyesterett, må Høyesterett kunne fastsette oppreisningserstatningen basert på det grunnbeløpet som gjelder på tidspunktet for Høyesteretts dom. Slik er det blitt gjort i tidligere saker der Høyesterett har benyttet normering knyttet til grunnbeløpet. Påstanden om at erstatningen skal fastsettes etter rettens skjønn, gir rom for dette.
- (25) *B, C og D* har nedlagt slik påstand:

«A plikter innen to uker etter dommens forkynnelse betale oppreisningserstatning til:

1. *B* med et beløp fastsatt etter rettens skjønn, med tillegg av lovens renter fra forfall til betaling skjer.
2. *C* med et beløp fastsatt etter rettens skjønn, med tillegg av lovens renter fra forfall til betaling skjer.
3. *D* med et beløp fastsatt etter rettens skjønn, med tillegg av lovens renter fra forfall til betaling skjer.»

Mitt syn på saken

Kan Høyesterett i denne saken idømme høyere oppreisningserstatning enn det de tidligere instansene kom til?

- (26) Jeg ser først på innvendingene fra A om at de etterlattes prosesshandlinger etter tingrettens dom fører til at det i denne saken ikke kan utmåles oppreisningserstatning til hver av de etterlatte som i kroner overstiger det tingretten kom til, 225 000 kroner, og at det i alle fall ikke kan tilkjennes mer enn det som lagmannsretten fastsatte erstatningene til, 280 000 kroner.
- (27) Som nevnt innga de etterlatte ingen egen begjæring til lagmannsretten om ny behandling av de sivile kravene. I stedet ble det levert inn et prosesskriv etter at fristen for å kreve ny behandling var gått ut, der det ble nedlagt påstand om at oppreisningserstatning skulle fastsettes «etter rettens skjønn». Bistandsadvokaten prosederte så spørsmålet på ankeforhandlingens siste dag, der han gikk inn for en høyere oppreisningserstatning enn den tingretten hadde fastsatt.
- (28) Det er på det rene at den fristen som lagmannsretten etter straffeprosessloven § 434 femte ledd skal sette for fornærmede til selv å kreve ny behandling av de sivile krav, ikke er preklusiv. Det følger forutsetningsvis av sjette ledd, der det heter at begjæring fra fornærmede eller påtalemyndigheten om behandling av sivile krav må fremsettes «så tidlig at den annen part har tilstrekkelig tid til å forberede seg på behandlingen». Også i forarbeidene til § 434 slik den nå lyder, er dette uttrykkelig slått fast. Jeg viser til Ot.prp. nr. 11 (2007–2008) side 100. Standpunktet er gjentatt i Prop. 146 L (2020–2021) side 159. Det avgjørende er altså om kravene til kontradiksjon er ivarettatt.
- (29) Straffeprosessloven § 434 femte ledd viser videre til lovens § 314 tredje ledd om hva en begjæring om ny behandling skal inneholde. Det kan etter mitt syn ikke være tvilsomt at det prosesskrivet som bistandsadvokaten innga 19. september 2022, og som jeg tidligere har beskrevet, ikke tilfredsstiller kravene i § 314 tredje ledd. Jeg peker særlig på at det ikke står noe om «de feil som gjøres gjeldende» eller om «den faktiske og rettslige begrunnelse for at det foreligger feil».
- (30) Kravene i § 314 tredje ledd skal imidlertid dekke flere situasjoner, også begjæring om ny behandling fra tiltalte og begjæring fra fornærmede i saker der tiltalte selv ikke har fremsatt slik begjæring. Etter forholdene vil det kunne fremstå som nokså opplagt hva de fornærmede vil anføre om det de mener er feil ved tingrettens avgjørelse av de sivile kravene. Jeg nevner også at så vel § 314 tredje ledd som § 434 tredje til syvende ledd slik de nå lyder, kom inn i loven som ledd i lovendringer som skulle styrke fornærmedes stilling, se Ot.prp. nr. 11 (2007–2008). Tidligere gjaldt det ikke bestemte formkrav til fornærmedes begjæring om ny behandling, se Rt-2006-743 avsnitt 28. Jeg mener derfor at også formkravene i § 314 tredje ledd må praktiseres som krav til kontradiksjon – innholdet må være slik at det gir tiltalte, slik saken ellers ligger an, tilstrekkelig grunnlag for å imøtegå fornærmedes sivile krav.
- (31) I dette tilfellet er jeg sterkt i tvil om selv dette kravet er oppfylt. Prosesskrivet 19. september 2022 inneholdt rett nok en påstand – «fastsettes etter rettens skjønn». Sammenholdt med at de etterlatte ble tilkjent et lavere beløp i oppreisningserstatning av tingretten enn det de hadde krevd, tydet dette på at det ville bli krevd mer enn det som

tingretten hadde tilkjent. Dette ga imidlertid ingen informasjon om hva som nå ville bli anført som et rimelig nivå, og hvorfor. Lagmannsretten kom til et høyere beløp enn tingretten. På den annen side fremgår det av rettsboken for planmøtet, som ble avholdt 24. oktober 2022, at det ville skje en «[n]y behandling av de sivile rettskrav», uten at det er notert noen innsigelse fra forsvareren. Etter det opplyste tilsvarte bistandsadvokatens argumentasjon i lagmannsretten hans argumentasjon i tingretten.

- (32) Etter mitt syn er det ikke nødvendig å ta endelig standpunkt til om kravet ble undergitt tilstrekkelig kontradiksjon. I denne saken foreligger det en anke som skal behandles etter tvistelovens regler, jf. straffeprosessloven § 435, og Høyesterett har full kompetanse. Så langt Høyesterett kan avgjøre oppreisningskravet i denne saken, reiser saken et begrenset rettsanvendelsesspørsmål. Eventuelle mangler ved lagmannsrettens behandling er reparert gjennom Høyesteretts behandling.
- (33) Spørsmålet er så om Høyesterett i denne saken kan tilkjenne oppreisningserstatninger som går ut over det beløpet som lagmannsretten kom til. Som nevnt tilkjente lagmannsretten hver av de etterlatte 280 000 kroner, tilsvarende 2,5 G på tidspunktet for lagmannsrettens dom. Det er bare domfelte som har anket over lagmannsrettens dom på dette punkt. De etterlatte har ikke anket.
- (34) På tidspunktet for Høyesteretts dom vil 2,5 G utgjøre 296 550 kroner, noe det i så fall vil være naturlig å avrunde til nærmeste 10 000 kroner, altså 300 000 kroner.
- (35) Bistandsadvokaten har gjort gjeldende at dersom Høyesterett nå er enig med lagmannsretten i at oppreisningserstatningen til etterlatte etter forsettlig drap skal knyttes til folketrygdens grunnbeløp og normeres til 2,5 G, må Høyesterett kunne følge vanlig praksis og benytte grunnbeløpet på tidspunktet for Høyesteretts dom. Det er jeg ikke enig i. I de sakene der den normerte oppreisningserstatning er oppjustert ut fra grunnbeløpets størrelse på tidspunktet for Høyesteretts dom, hadde fornærmede anket over utmålingen, se HR-2022-980-A og HR-2023-1035-A. Bruken av folketrygdens grunnbeløp er bare et hjelpemiddel til å finne frem til riktig nivå på oppreisningserstatningen, som fortsatt skal fastsettes som et kronebeløp. Dersom de etterlatte skulle tilkjennes mer i oppreisningserstatning enn de ble tilkjent av lagmannsretten, måtte de også ha anket.

Generelt om normert oppreisningserstatning og binding til folketrygdens grunnbeløp

- (36) Fra domfeltes side er det imidlertid anført at lagmannsretten har tilkjent for høy oppreisningserstatning, selv om det var prosessuell adgang til å gå ut over det beløpet som tingretten kom til.
- (37) For visse forbrytelser anvendes det normalnivåer for oppreisningserstatning, blant annet til etterlatte etter forsettlig drap. Jeg viser til Rt-2001-274, der Høyesterett fastsatte den normerte oppreisningserstatningen til etterlatte etter forsettlig drap til 120 000 kroner. I dommen ga Høyesterett også uttrykk for at det normerte nivået var veiledende, og at det kunne være aktuelt å fravike beløpet både oppover og nedover «når særlige forhold tilsier dette», jf. side 278.

- (38) I Rt-2010-1203 ble normalerstatningen til etterlatte etter forsettlig drap oppjustert til 200 000 kroner på grunn av endringen i pengeverdien i de ni foregående årene. Dette beløpet er stort sett blitt anvendt frem til i dag, av Høyesterett siste gang i HR-2018-1014-A.
- (39) Også ved voldtekt til samleie der overgriper og offer er voksne, har det vært benyttet en normert oppreisningserstatning. På grunn av endringene i pengeverdien og den økonomiske utviklingen siden 2011, da Høyesterett i Rt-2011-743 fastsatte denne normalerstatningen til 150 000 kroner, ble det normerte beløpet forhøyet i HR-2022-980-A. Samtidig knyttet Høyesterett normalerstatningen til en faktor av folketrygdens grunnbeløp slik at det normerte nivået for fremtiden ville gjenspeile den allmenne lønns- og velstandsutviklingen i samfunnet. En slik ordning ville være enkel å praktisere og bidra til likebehandling over tid etter hvert som grunnbeløpet endret seg. Beløpet på 150 000 kroner tilsvarte omtrent 2 G i 2011. På domstidspunktet i 2022 utgjorde 2 G 212 798 kroner basert på det da kjente grunnbeløpet. Høyesterett avrundet til nærmeste 10 000 og uttalte at den normerte oppreisningserstatningen basert på dagjeldende grunnbeløp dermed var 210 000 kroner.
- (40) I HR-2023-1035-A foretok Høyesterett en tilsvarende justering av det normerte oppreisningsbeløpet ved grovt uaktsomt drap. Ved den forrige justeringen i Rt-2014-892, da beløpet ble økt fra 75 000 kroner til 125 000 kroner, tilsvarte det nye beløpet i underkant av 1,5 G på domstidspunktet. Ettersom 1,5 G på domstidspunktet i 2023 tilsvarte 177 930 kroner, ble oppreisningserstatningen fastsatt til 180 000 kroner etter avrunding.
- (41) Jeg finner etter dette at tiden er kommet for å justere også normert oppreisningserstatning til etterlatte etter forsettlig drap.
- (42) Forsvarer har anført at det naturlige er å ta utgangspunkt i situasjonen da Høyesterett sist anvendte en normert oppreisningserstatning på 200 000 kroner, i HR-2018-1014. I denne avgjørelsen ble imidlertid dette beløpet, som hadde stått stille siden Rt-2010-1203, lagt til grunn uten noen nærmere vurdering.
- (43) Frem til den nylige overgangen til G-normering har normeringen vært forstått slik at beløpet står fast inntil Høyesterett justerer på nytt. Ved oppjusteringene av normert oppreisningserstatning for voldtekt til samleie og til etterlatte etter grovt uaktsomt drap ble det følgelig tatt utgangspunkt i beløpet forrige gang det ble justert, ikke forrige gang det ble anvendt. Det samme må gjelde her. Som jeg allerede har vært inne på, har et vesentlig formål ved å gå over til G-normering nettopp vært å unngå at den normerte erstatningen gradvis taper i realverdi frem til en ny justering flere år senere.
- (44) Forsvarer har videre anført at ved en ny normering nå er det ikke grunn til å skille mellom etterlatte etter forsettlig drap og fornærmede ved voldtekt til samleie av voksne ofre, som i HR-2022-980-A ble fastsatt til 2 G. En slik direkte sammenligning ble imidlertid avvist i Rt-2001-274. Jeg kan ikke se noe grunnlag for å endre på det forholdet som har eksistert mellom de to forbrytelsene. Oppreisningserstatning er basert på et skjønn der blant annet handlingens objektive grovhet er viktig. Forsettlig drap straffes strengere enn voldtekt. Det er grunn til å markere livet som det høyeste godet også ved fastsettelsen av oppreisningserstatning.

- (45) Dette tilsier etter min mening at det nå er naturlig å knytte den normerte oppreisningserstatningen til etterlatte etter forsettlig drap til folketrygdens grunnbeløp, med utgangspunkt i normeringen i Rt-2010-1203. I 2010 utgjorde 200 000 kroner noe over 2,5 G. På tidspunktet for lagmannsrettens dom i saken her tilsvarte 2,5 G 278 693 kroner, noe lagmannsretten avrundet til 280 000 kroner.
- (46) Som tidligere nevnt mener jeg at Høyesterett i denne saken er avskåret fra å gå høyere av prosessuelle årsaker.
- (47) Et spørsmål er om den straffskjerpelsen som har funnet sted for forsettlig drap siden 2010, bør føre til at normalerstatningen til etterlatte bør oppjusteres med mer enn det fallet i kroneverdien skulle tilsi. Om straffskjerpelsen viser jeg blant annet til Prop 97 L (2009–2010) side 38. Da normert oppreisningserstatning for voldtekt til samleie ble justert til 150 000 kroner i Rt-2011-743, ble beløpet under henvisning til straffskjerpelsen økt ut over det som endringen i pengeverdien skulle tilsi. Det samme skjedde ved den forutgående oppjusteringen i Rt-2003-1580. I begge disse avgjørelsene ble denne ekstra forhøyelsen begrunnet med økt kunnskap om de skadevirkningene som en voldtekt regelmessig har for offeret, og den endringen i synet på straffverdighet som dette hadde ført med seg.
- (48) Ettersom det i saken her av prosessuelle grunner ikke er aktuelt å gå ut over erstatningsnivået fastsatt i lagmannsrettens dom, som ikke drøfter om straffskjerpelsen skal tillegges betydning, er det – slik saken er prosedert for Høyesterett – ikke påkrevd eller naturlig å gå nærmere inn på dette spørsmålet.

Konklusjon

- (49) Det resultatet som jeg er kommet til med hensyn til erstatningens størrelse innebærer at jeg slutter meg til lagmannsrettens dom. Anken blir etter dette å forkaste.

- (50) Jeg stemmer for slik

D O M :

Anken forkastes.

(51)	Dommer Steinsvik:	Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.
(52)	Dommer Hellerslia:	Likeså.
(53)	Dommer Sæther:	Likeså.
(54)	Dommer Matheson:	Likeså.

- (55) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

Anken forkastes.